
ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

УДК 338.2

В. Ф. Савченко, д.е.н., професор**ДЕРЖАВНИЙ ВПЛИВ НА РОЗВИТОК ОКРЕМИХ СФЕР
ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ**

У статті з позиції регулювання підприємницької діяльності в Україні розглянуті сутність та цілі державної промислової політики, народно-господарські комплекси промислового виробництва, становлення відносин в агропромисловому та будівельному комплексах. Значна увага приділена державному регулюванню діяльності підприємців сфери товарного обігу. Надані пропозиції стосовно активізації діяльності підприємництва як каталізатора ринкових перетворень у державі.

Ключові слова: підприємництво, регулювання, галузі, промисловість, агропромисловий комплекс, будівництво, товарний обіг, конкуренція, виробництво.

В. Ф. Савченко, д.э.н., профессор**ГОСУДАРСТВЕННОЕ ВЛИЯНИЕ НА РАЗВИТИЕ ОТДЕЛЬНЫХ
СФЕР ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ В УКРАИНЕ**

В статье с позиции регулирования предпринимательской деятельности в Украине рассмотрены сущность и цели государственной промышленной политики, народнохозяйственные комплексы промышленного производства, становление отношений агропромышленного и строительного комплексов. Значительное внимание уделено государственному регулированию деятельности предпринимателей сферы товарного обращения. Даны предложения относительно активизации деятельности предпринимательства как катализатора рыночных преобразований в государстве.

Ключевые слова: предпринимательство, регулирование, отрасли, промышленность, агропромышленный комплекс, строительство, товарное обращение, конкуренция, производство.

V. F. Savchenko, doctor of economic sciences, professor**STATE IMPACT ON DEVELOPMENT OF SEVERAL DOMAINS OF
ENTREPRENEURIAL ACTIVITY IN UKRAINE**

In the article the nature and the aims of national industrial policy, manufacturing economic complexes, agro-industrial and building complexes formation are studied from the position of regulation of entrepreneurial activity in Ukraine. The substantial attention is paid to the state regulation of entrepreneurial activity in the domain of goods circulation. It is made propositions concerning the activation of entrepreneurship as a catalyst of market transformations in the state.

Keywords: entrepreneurship, regulation, domains, industry, agro-industrial complex, building, goods circulation, competition, manufacturing.

Актуальність теми дослідження. Підприємництво, як і приватна власність, є одним із основних складових, які характеризують ринкову економіку. Законодавче супроводження та активна діяльність підприємців має

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

забезпечити ефективне функціонування народногосподарського комплексу. Тому теоретичні напрацювання і практичні дії в цьому спрямуванні вкрай необхідні.

Постановка проблеми. Підприємництво поки ще не стало реальним фактором економічного розвитку. В умовах нестабільності й невизначеності, фінансово-економічної кризи, податкового тиску ситуація із суб'єктами господарської діяльності характеризується незначними обсягами операцій, недостатнім інноваційним спрямуванням. Це особливо стосується сфери матеріального виробництва.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню питань регулювання підприємницької діяльності в країні присвячені роботи таких вчених: Л. Воротіної, П. Покатаєва, О. Савицького, Л. Стороженко, О. Фіщук, Л. Шевченка. У статті також використані нормативно-правові акти України, дані засобів масової інформації, матеріали Державного комітету статистики України, наукових конференцій та семінарів, інформація мережі Інтернет.

Постановка завдання. Основним завданням є дослідження впливу держави на розвиток окремих сфер підприємницької діяльності і формування пропозицій щодо посилення його ефективності.

Виклад основного матеріалу. За показниками розвитку Україна належить до індустріально-аграрних країн світу. Промисловість виступає провідною сферою економіки, визначає рівень економічного розвитку, можливості участі у світогосподарському житті. Вона включає близько 20 галузей (підгалузей): електроенергетику, нафтовидобувну галузь, газову, вугільну, чорну металургію, кольорову металургію, хімічну та нафтохімічну, машинобудівну і металообробну, лісову, деревообробну та целюлозно-паперову, промисловість будівельних матеріалів, легку, харчову тощо.

У промисловості також розрізняють добувні та переробні галузі.

Добувні: нафтова, газова, торф'яна, вугільна.

Переробні галузі займаються переробкою продукції добувних галузей та сільського господарства.

Сировинний комплекс країни – це підприємства добувної промисловості та сільського господарства.

Характеризуючи промисловість, оперують такими категоріями:

1) наукомісткі, високотехнологічні галузі – галузі, що визначають науково-технічний прогрес;

2) ресурсомісткі – енерго-, капітало-, працемісткі галузі.

Державна підприємницька промислова політика – цілісна система заходів, інвестиційно-структурних перетворень, які підкріплюються механізмами реалізації (стимулювання, регулювання та контролю) через відповідні інститути держави та ринку, спрямовані на розв'язання стратегічних і тактичних завдань розвитку реального сектору: зростання виробництва, підвищення конкурентоспроможності національної економіки та окремих галузей. При цьому особливу роль відіграють мале і середнє підприємництво [1].

Об'єктом промислової політики виступає весь індустріальний комплекс країни як єдиний організм.

Цілі промислової політики: підтримка галузей індустрії, які забезпечують майбутнє економічне зростання; модернізація традиційних галузей; досягнення соціальної прийнятності економічних процесів у депресивних, неперспективних галузях.

Світовий досвід переконує, що залежно від ситуації, яка складається у реальному секторі, держава може вдаватися до тактики "приспосовування"

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

або тактики "активного формування", здійснювати галузевий або горизонтальний підходи до реалізації цілей промислової політики.

Тактика "пристосування" – поступове скорочення виробництва у певній галузі з метою попередження занадто великих соціальних потрясінь.

Тактика "активного формування" – активне стимулювання державою ринкових процесів, впровадження нових технологій, підпорядкування розвитку певних галузей суспільним цілям.

Галузевий підхід – захист та стимулювання розвитку окремих галузей, протекціонізм у міжнародній торгівлі.

Горизонтальний підхід – створення загальних сприятливих умов для забезпечення конкурентоспроможності підприємств на світовому ринку.

Варіанти проведення підприємницької промислової політики для України:

1. Орієнтація на експорт – підтримка галузей, продукція яких користується попитом на світовому ринку, насамперед сировинних галузей.

2. Орієнтація на імпортозаміщення – підтримка галузей, що випускають продукцію, здатну замінити імпорتنі товари та витіснити іноземних конкурентів. Ставка робиться на прямі іноземні інвестиції.

3. Орієнтація на відновлення відтворювального процесу в промисловості – сприяння галузям, які реально виготовляють промислову продукцію, що користується попитом [2].

Об'єктами державного регулювання є міжгалузеві народногосподарські комплекси (МГНГК) – сукупність підприємств і підприємців, які економічно, технологічно та організаційно взаємопов'язані і випускають готовий для кінцевого споживання певний вид продукції.

МГНГК включає в себе такі комплекси галузей: паливно-енергетичний, металургійний, машинобудівельний, хіміко-лісовий, будівельний, військово-промисловий, транспортний, агропромисловий, соціальний [3].

В Україні наявні потужний потенціал промисловості, розвинута виробнича інфраструктура. Проте МГНГК, що склався за поділом праці минулої моделі соціально-економічного розвитку, не відповідає потребам розбудови незалежної української держави.

Суб'єктами державного регулювання промисловості в Україні є Міністерство економічного розвитку і торгівлі, Міністерство палива й енергетики, Державний комітет промислової політики, Державний комітет з енергозбереження, Державний комітет стандартизації, метрології та сертифікації, Національна комісія регулювання електроенергетики та ін.

Стратегічна мета промислової політики держави – формування перспективних і конкурентоспроможних національних комплексів та виробництв.

Недоліки промислового комплексу України: не задовольняє кінцевого споживчого попиту; не інтегрований у світогосподарські процеси економічного, технологічного, науково-технічного розвитку; низький рівень переробки сировини; спрацьованість виробничих фондів; несприятливий до нововведень; низька інноваційна активність; висока собівартість продукції; низька якість продукції; відсутність системи вивчення кон'юнктури ринку; незадовільна маркетингова діяльність; неконкурентоспроможність продукції української промисловості.

Основними завданнями державного регулювання діяльності підприємства у промисловості є формування конкурентного національного ринку промислової продукції, стабілізація основних показників промислового виробництва, структурна перебудова промисловості, технічне і технологічне оновлення галузей промисловості, підвищення конкурентоздатності вітчизняних

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

товарів промислового виробництва, розвиток імпортозамінного та експортного виробництва, забезпечення екологічності промислового виробництва, зменшення бартеризації промисловості, виведення з експлуатації зайвих основних фондів.

Основні методи та засоби державного регулювання підприємництва у промисловості:

1. Грошово-кредитне регулювання: зміна розміру облікової ставки, норм обов'язкових резервів; податкові, кредитні, експортні пільги.

2. Макроекономічне планування та програмування: визначає цілі та пріоритети розвитку промисловості в цілому і окремих МГНГК; зосереджує ресурси на стратегічно важливих, перспективних напрямках промислового виробництва; визначає орієнтовні обсяги промислового виробництва; орієнтує підприємницьку діяльність у бажаному для суспільства напрямі.

3. Розміщення держзамовлення і держзамовлення: стимулює виробництво, сприяє прогресивним структурним зрушенням в економіці, забезпечує поповнення державного матеріального резерву.

Важелі державного впливу на розвиток підприємницьких структур у промисловості: інвестиційно-інноваційна політика держави, бюджетне фінансування; державне регулювання цін на продукцію промислового виробництва; політика прискореної амортизації; пряме державне управління галузями, які перебувають у державній власності; розпорядження і використання об'єктів державної власності; державний контроль за діяльністю суб'єктів природних монополій; державна підтримка міжгалузевої кооперації; залучення іноземних інвестицій; державна експертиза якості товарів, їх відповідність міжнародним стандартам.

Становлення відносин в агропромисловому комплексі та механізм його регулювання – важлива складова підприємницької діяльності в Україні.

Агропромисловий комплекс (АПК) країни – це сукупність галузей, пов'язаних із виробництвом сільськогосподарської продукції, її переробкою, реалізацією та обслуговуванням самого сільського господарства.

Особливості сучасного стану АПК України: накопичення та загострення суперечностей економічного і політичного характеру; масова збитковість сільськогосподарських підприємств; повільні темпи реформування аграрного сектору економіки; збереження тенденції до звуженого відтворення.

Загальносвітові тенденції розвитку відносин "держава – аграрний сектор економіки":

- 1) дотаційність сільського господарства;
- 2) посилення регулюючої ролі держави в аграрному реформуванні;
- 3) державне сприяння розширенню місткості аграрного ринку;
- 4) державна підтримка сільськогосподарських підприємств різних форм власності;
- 5) протекціонізм вітчизняного сільгоспвиробника.

Сфери діяльності підприємництва в АПК:

- ресурсно-виробнича – виробництво засобів виробництва для сільського господарства;
- аграрно-сировинна – власне сільськогосподарське виробництво;
- переробна – заготівля та переробка сільськогосподарської продукції;
- інфраструктура – транспортування, зберігання, реалізація сільськогосподарської продукції.

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

Продуктові підкомплекси АПК: м'ясний, молочний, зернопродуктовий, плодоовочевий, бурякоцукровий.

Зміст аграрної політики держави в умовах трансформаційної економіки: проведення земельної реформи, приватизація об'єктів АПК, розвиток нових форм господарювання, реалізація абсолютних та порівняльних переваг країни, забезпечення умов для становлення сучасних фінансово-економічних, правових та організаційно-інституційних відносин в агропромисловій сфері, формування ринкового механізму управління АПК, соціальний розвиток села, інформаційне забезпечення пропаганди реформ.

Цілі державного регулювання підприємництва в АПК: забезпечення населення продуктами харчування, забезпечення промисловості сировиною, вирішення комплексу економічних та соціальних питань розвитку АПК у процесі його трансформування.

Суб'єкти державного регулювання АПК в Україні: Міністерство економічного розвитку і торгівлі; Міністерство аграрної політики; Державний комітет із земельних ресурсів; Державний комітет по водному господарству; Державний комітет лісового господарства; відповідні управління і департаменти міністерств і комітетів.

Засоби та методи державної підтримки АПК: зниження податкового тиску на сільгоспвиробника, фінансово-інвестиційне забезпечення аграрних перетворень, створення умов для кредитування сільськогосподарського виробництва, політика державного протекціонізму, конкурсне визначення підприємців на держзамовлення, сприяння у створенні інститутів ринкової інфраструктури для АПК, підготовка та перепідготовка кадрів для аграрного сектору, списання, пролонгація боргів, залучення іноземних інвестицій, нетрадиційні (компенсації).

Фактори ефективного вирішення проблем АПК: рівноправне функціонування сільськогосподарських підприємств різних форм власності, раціональне використання ресурсів, впровадження у виробництво новітніх технологій, сучасні способи відтворення, охорони землі та природних багатств у цілому.

Завдання держави щодо розвитку підприємництва в АПК в Україні:

1. Формування та утвердження єдиного конкурентоздатного національного ринку сільгосппродукції.
2. Визначення перспектив розвитку АПК.
3. Перетворення АПК у пріоритетний сектор економіки.
4. Відновлення (встановлення) цінового паритету між сільським господарством та промисловістю.
5. Структурна перебудова АПК (розвиток переробної галузі, виробництво сучасної сільськогосподарської техніки, формування замкнутого циклу виробництва).
6. Захист і підтримка вітчизняного сільськогосподарського виробника.
7. Демоніполізація сфери АПК, лібералізація господарських ринків.
8. Формування ефективної виробничої інфраструктури АПК.
9. Проведення земельної реформи.
10. Адаптація сільськогосподарського виробництва до вимог світового ринку.
11. Розвиток соціальної інфраструктури села.

Державне регулювання суб'єктів підприємництва у будівельному комплексі, як складова державного регулювання економіки, має свої особливості.

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

До складу будівельного комплексу входять: науково-дослідні та проектно-розвідувальні організації в галузі будівництва; будівельно-монтажні і ремонтно-будівельні організації; промисловість будівельних матеріалів, конструкцій та виробів; будівельна інфраструктура.

За господарським призначенням будівництво розділяють на промислове, цивільне, гідротехнічне, енергетичне, транспортне, сільськогосподарське [5].

Проектні роботи будівельних споруд проводяться у великих містах – Донецьку, Дніпропетровську, Києві, Львові, Луганську, Одесі, Харкові.

Характерною рисою капітального будівництва є посилення територіальної диференціації обсягів інвестування та, відповідно, будівельно-монтажних робіт. Серед регіонів провідні місця займають такі центри будівельної індустрії, як Донецько-Луганський, Дніпропетровсько-Запорізький, Київський, Кримський та Львівсько-Івано-Франківський.

Промисловість будівельних матеріалів – це підприємства, що виготовляють матеріали, деталі й конструкції для всіх видів будівництва. Найбільші підприємства даного спрямування розташовані в Донецьку, Дніпропетровську, Запоріжжі, Києві, Кривому Розі, Маріуполі, Одесі і Харкові.

Головні напрямки підприємницького виробництва будівельних матеріалів, у яких потрібна регулююча роль держави:

1. Збірний залізобетон та залізобетонні конструкції – виробництво конструкцій для промислового, шляхового, гідротехнічного, цивільного та інших видів будівництва (стінових матеріалів, фундаментних блоків, несучих балок, мостових балок тощо).

2. Виробництво глиняної та силікатної цегли, оскільки сировина для нього є майже скрізь, зорієнтовано на близькість до районів споживання, тому що її перевезення на великі відстані економічно недоцільне.

3. Великої уваги потребують підприємства з видобутку та переробки бутового каменю, заводи будівельної кераміки, будівельний фарфор і фаянс, виробники будівельного вапна, потужності з виробництва крейди, заводи листового і технічного скла.

4. В останні десятиріччя зусилля держави спрямовані на зростання кількості цементних комбінатів та якості їхньої продукції. Значно збільшилася частка високоякісних сортів цементу. Утворилися три великі зони виробництва цементу, це Південно-Східна – Донецька область, Західна – Івано-Франківська, Львівська, Рівненська, Хмельницька області та Південна – Миколаївська область.

5. В усіх регіонах України підвищився попит на сучасні покрівельні матеріали. Особливо це стосується приватних забудовників. Альтернативою азбестоцементному шиферу та вітчизняному руберойду стали профнастил, бітумна і керамічна черепиця. Планується зростання ринку профнастилу на 10-20% щорічно. Перспективним матеріалом вважаються покрівельні сандвіч-панелі.

6. Бітумна черепиця – полімерно-бітумний покрівельний матеріал з основою зі склополотна, покритий з обох боків немодифікованим окисленням або модифікованим бітумом. Спостерігається його щорічне стабільне зростання на 20-30%.

7. Сегмент покрівлі з натуральної черепиці вважається перспективним, оскільки відчувається вплив західної моди на вітчизняних забудовників – прагнення до екологічно чистих натуральних матеріалів [6].

Експортні можливості підприємств будівельного комплексу України можна оцінювати за їх присутністю на ринках Російської Федерації, країн

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

Близького Сходу, Південної Америки та Південно-Східної Азії як порівняно високі. На ринках Європи вітчизняні будівельники виконують роботи на окремих об'єктах, а також постачають певні види матеріалів та сировини. За умов державної підтримки експортної спрямованості будівельний комплекс спроможний експортувати матеріали на суму близько 2,5 млрд. дол. США, а з урахуванням надання послуг «під ключ» ця сума може перевищувати 6,0 млрд. дол. США щорічно.

Державне регулювання діяльності підприємств сфери товарного обігу має свої особливості.

Торгівля – галузь, яка забезпечує перехід товарної маси із сфери виробництва до споживача.

Основним показником діяльності торгівлі є товарооборот.

Товарооборот – продаж товарів масового споживання та надання платних торговельних послуг населенню для задоволення особистих потреб в обмін на його грошові доходи, або підприємствам – для подальшої переробки чи продажу.

Обсяг та структура товарообороту на рівні держави показує рівень соціально-економічного розвитку країни, рівень життя населення, обсяги діяльності підприємництва та матеріалізації купівельних фондів населення, стан грошового обігу в країні.

Державне регулювання сфери товарного обігу – система заходів економічного, правового та організаційного характеру, за допомогою яких органи державної влади й управління впливають на процеси, що відбуваються у сфері торгівлі, та на суб'єкти, залучені до цих процесів.

Мета державного регулювання торговельно-економічних відносин у підприємстві – створення умов, що забезпечують нормальне функціонування галузі в цілому, задоволення потреб споживача, стабільну участь суб'єктів комерційної діяльності у міжнародному поділі праці [7].

Завдання щодо державного регулювання сфери товарного обігу:

1. Розробка, прийняття, контроль за законодавством, що забезпечує правову основу і захист інтересів торговельних підприємств.

2. Реалізація державної політики щодо розвитку роздрібно́ї та оптової торгівлі, а також торговельно-виробничої сфери на основі використання ринкових механізмів господарювання.

3. Послаблення прямих форм втручання і бюрократичного контролю за діяльністю підприємств.

4. Створення умов для вільної добросовісної конкуренції на товарних ринках, вільного просування товарів на внутрішньому та міжнародних ринках.

5. Сприяння формуванню та товарному насиченню споживчого ринку, виробництву товарів, розширенню їх асортименту та поліпшенню якості з урахуванням попиту населення.

6. Гармонізація поточних і стратегічних напрямів розвитку торгівлі і структурно-інвестиційної та науково-технічної політики.

7. Зняття обмежень адміністративного регулювання торговельної діяльності.

8. Підвищення темпів зростання товарообороту на основі політики стимулювання розвитку споживчого сектору.

9. Створення умов для накопичення торговельного капіталу і зростання інвестицій у галузі.

Держава впливає на діяльність торговельних підприємств прямими та непрямими методами:

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

Прямі методи: контроль за дотриманням законів, державний реєстр створення підприємств сфери товарного обігу, контроль за якістю продукції, визначення лімітного рівня цін та розміру торгових і оптово-збутових надбавок, регулювання умов і термінів зберігання та реалізації, маркування і обміну товарів, регулювання правил продажу окремих видів товарів, контроль за дотриманням санітарних норм торгівлі, державна регламентація порядку і валюти розрахунків зі споживачами.

Непрямі методи: розробка і прийняття відповідного законодавства, фінансова та грошово-кредитна політика, податкова політика, політика доходів, стимулювання підприємництва, регулювання експортно-імпорتنих операцій, розміщення державних замовлень, валютне регулювання, амортизаційна політика [8].

Висновки.

1. Підприємництво як особлива сфера діяльності в умовах ринкової економіки відіграє важливу роль у розвитку народногосподарського комплексу України.

2. Поки що роль підприємництва у забезпеченні економічного зростання промисловості, сільськогосподарського, будівельного комплексів і сфери товарного обігу недостатня.

3. Необхідне посилення державного впливу в частині активізації підприємницької діяльності в зазначеній та інших складових соціально-економічного розвитку держави.

Література

1. Малий бізнес та підприємництво в ринкових умовах господарювання: навч. посіб. / за ред. Л.І. Воротиної. – К.: ЄУФІСМБ, 2001. – С. 20-41.
2. Савицький О. Державне регулювання малого підприємництва / О.Савицький // Формування ринкових відносин в Україні. – 2005. - №7-8. – С.12-15.
3. Савченко В.Ф. Національна економіка: навч. посіб. / В.Ф. Савченко. – К.: Знання, 2011. – 309 с. – (Вища освіта XXI століття).
4. Самуельсон П. Економіка: В 2-х т. / П. Самуельсон. – М.: НПО Аллон ВНИИСИ, 1992. – 661 с.
5. Покатаєв П.С. Будівельна галузь як об'єкт державного регулювання / П.С. Покатаєв // Держава та регіони. Серія «Державне управління». – 2010. - №4. – С. 83-86.
6. Стороженко Л.О. Організаційно-управлінські аспекти забезпечення конкурентоспроможності підприємств будівельного комплексу / Л.О.Стороженко // Економіка та держава. – 2006. - №5. – С. 80-82.
7. Фіщук О. Удосконалення державного регулювання підприємництва за рівнями управління / О. Фіщук // Підприємництво: проблеми становлення та функціонування. Вип.1. – Житомир: Парк, 2001. – 143 с. – С. 32-34.
8. Швайка Л.А. Державне регулювання економіки: підручник / Л.А. Швайка. – К.: Знання, 2008. – 462 с. – Гл. 12. – С. 338-359.

Надійшла 21.12.2012 р.